

Havenweg 54 te Uithuizen (gemeente Eemsmond)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie: Groningen
gemeente: Eemsmond
plaats: Uithuizen
toponiem: Havenweg 54
bevoegd gezag: gemeente Eemsmond
opdrachtgever: Werkorganisatie DEAL-gemeenten
centrumcoördinaten: 240.652/602.049
kaartblad: 3G
onderzoeksmeldingsnummer: 4549044100
beheer documentatie: Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente Eemsmond en E-depot
uitvoerder: Libau
rapport: 17-92
auteur: M. de Jong
autorisatie: N. van der Mei
telefoon: 050-3126545
e-mail: archeologie@libau.nl
voorblad: uitsnede historische kaart uit de late 19de eeuw

Havenweg 54 te Uithuizen (gemeente Eemsmond)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Aanleiding

In opdracht van de gemeente Eemsmond, vertegenwoordigd door dhr. B. Moes, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor een perceel ten zuiden van Havenweg 54 te Uithuizen (zie figuur 1). Het planvoornemen behelst het oprichten van twee baggerdepots van elk 500 m³ op het perceel van de voormalige rioolwaterzuiveringsinstallatie. De depots zijn beide 50 m bij 20 m groot en de op te brengen baggerlaag is circa 0,5 m dik. Naast het indrogen van baggerslib voor ophogingsdoeleinden betreffen deze twee baggerdepots een pilotproject naar verschillen tussen bagger afkomstig uit de nabijheid van een riooloverstort (depot 1) en onverdachte bagger (depot 2). De bagger van beide depots is afkomstig uit het Boterdiep. Na indroging zal de bagger die van voldoende goede kwaliteit is worden gebruikt voor het ophogen van het perceel waarop de inrichting van de depots is beoogd. Het baggerdepot is naar verwachting van 1 september 2017 tot 1 september 2018 in gebruik. Het terrein wordt naar verwachting uiterlijk 1 oktober 2018 opgeleverd (verhoogd en vervolgens geëgaliseerd). Het gebied waar de ingrepen zijn beoogd, wordt in dit bureauonderzoek verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Topografische kaart van Uithuizen en omgeving (opentopo.nl) waarop plangebied Havenweg 54 is aangegeven met een zwarte omlijnning en de hier binnen gelegen depotlocatie met een rood kader. In de inzet is een recente luchtfoto van het plangebied opgenomen (PDOK).

Landschappelijke en aardkundige informatie

Uithuizen ligt op het zogeheten Hoogeland van Groningen. Het Hoogeland bestaat uit meerdere hoog opgeslibde, boogvormige kwelderwallen en tussenliggende kweldervlaktes. De oudste kwelders van het Hoogeland waren al

in de late ijzertijd of vroeg-Romeinse¹ tijd bewoonbaar. Het wierdedorp Uithuizen werd in de 9de of 10de eeuw gesticht vanuit de oudere wierde Oldörp. Het plangebied ligt ten zuiden van Uithuizen, aan het Oude Maar en het Boterdiep. Het Boterdiep en de naastgelegen (trek)weg zijn in de 17de eeuw tot stand gekomen.

Op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen is te zien dat het plangebied op dezelfde kwelderwal ligt als de wierde Oldörp; op de kaart is deze opgenomen als een kwelder- of oeverwalachtige vlakte (code Mv9; zie bijlage Fysisch geografische kaart). De jongere, hoger opgeslibde kwelderwallen (code Mw1) liggen ten noorden hiervan en strekken zich verder in oostelijke richting uit. Ten oosten en zuiden van het plangebied ligt een getij-afzettingsvlakte met kleinschalig reliëf (code Mv1). Het plangebied ligt aan een oude waterloop, dit is het Oude Maar ofwel (Uithuizer) Meedstermaar. In de omgeving van het plangebied zijn enkele wierden aangegeven, deze bevinden zich op de kwelderwallen. De geomorfologische kaart geeft hetzelfde beeld van het plangebied en de directe omgeving (Alterra, geraadpleegd via ARCHIS). De ondergrond van het plangebied is geclassificeerd als kwelderwal (code 3K31). De bodemkaart geeft aan dat in het plangebied kalkrijke poldervaaggronden bestaande uit lichte zavel aanwezig zijn (code Mn15A; zie bijlage Bodemkaart).

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is de boogvormige kwelderwal duidelijk te herkennen aan de hogere ligging (zie figuur 2). De kwelderwal waarop Oldörp en het plangebied liggen is lager gelegen. Het onderscheid tussen de twee kwelderwallen blijkt hier alleen uit het hoogteverschil (zie voor de begrenzing de bijlage Fysisch geografische kaart). Ter hoogte van het plangebied loopt de kwelderwal af naar het maar. Binnen het plangebied is kleinschalig reliëf aanwezig, vermoedelijk veroorzaakt door de inrichting en het voormalige gebruik van het plangebied als rioolzuiveringsinstallatie (zie inzet figuur 2). De hoogte binnen het plangebied varieert van 0,6 m tot 1,4 m NAP. Het grootste deel ervan ligt rond 0,8 m tot 0,9 m NAP.

Figuur 2: Hoogteverschillen in en rondom Uithuizen (AHN2; nationaalgeoregister.nl). Het plangebied is aangegeven met een zwart kader. In de inzet een detailopname van het plangebied met aangepaste legendawaarden: blauw is 0,5 m NAP en lager; rood is 1,2 m NAP en hoger.

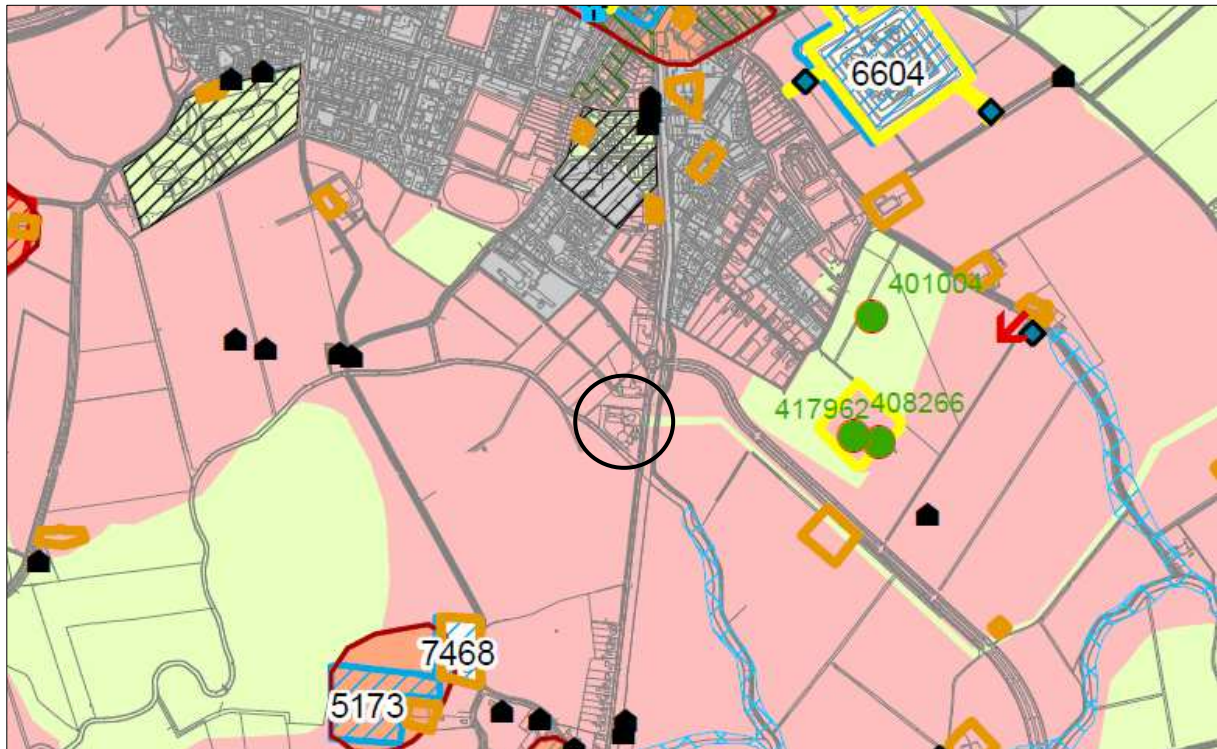
¹ Zie bijlage Archeologische periodes

Archeologische informatie

Het plangebied is niet geregistreerd op de Archeologische Monumentenkaart van de provincie Groningen (zie bijlage Kaart archeologie). Ook zijn in het plangebied geen vondsten geregistreerd in de archeologische database ARCHIS. Oldörp is in de database ARCHIS ten onrechte geregistreerd als een vroegmiddeleeuwse wierde (AMK-terrein 457). Uit gegevens van het Noordelijk Archeologisch Depot blijkt namelijk dat uit de wierde Oldörp vondsten uit de vroege Romeinse tijd bekend zijn (NAD Nuis; o.a. inventarisnummers 1900-I.473b en 1900-I.473f). De kwelderwal waarop zowel Oldörp als het plangebied gelegen is, moet daarom in de late ijzertijd of vroeg-Romeinse tijd bewoond zijn geraakt. Ook de vondst van aardewerk uit die periode verder naar het oosten duidt daarop (vondstlocatie 2070087100; zie bijlage Kaart archeologie). In de loop van de vroege middeleeuwen was de bevolking zover toegenomen, en een nieuwe (aangrenzende) kwelderwal zover opgeslibd, dat in de 9de of 10de eeuw Uithuizen werd gesticht (AMK-terreinen 7490 en 15175). Ten oosten van de oude dorpskern ligt de laatmiddeleeuwse Menkemaborg (AMK-terrein 6604). Ten westen van het plangebied is een vroegmiddeleeuwse mantelspeld gevonden (vondstlocatie 3112784100) en ten oosten van het plangebied zijn vondsten uit de ijzertijd tot en met de nieuwe tijd aangetroffen; hier hebben zich een wierde en het laatmiddeleeuwse steenhuis Aylbada bevonden (vondstlocaties 2070087100 en 2153330100). Ten zuiden van het plangebied liggen vier middeleeuwse (huis)wierden waarvan één met daarop een laatmiddeleeuws borgterrein (AMK-terrein 5174). Daarnaast liggen in deze omgeving een onverhoogd laatmiddeleeuws borgterrein (AMK-terrein 5175) en drie borgen uit de nieuwe tijd (AMK-terreinen 5769, 6254 en 7468).

In 2012 is een archeologisch booronderzoek uitgevoerd wegens de aanleg van een persleiding naar het rioolwaterzuiveringsterrein. Boring 1 is uitgevoerd binnen het plangebied. Op basis van de bodemopbouw is geconcludeerd dat de boorlocatie in de getij-afzettingenvlakte ligt (Osinga & Boekema, 2012: p. 16). De bouwvoor was ter plaatse circa 70 cm dik. Het onderzochte tracé is na het veldonderzoek vrijgegeven; wel is op enkele locaties nog een vervolgonderzoek uitgevoerd alvorens de persleiding kon worden aangelegd. Ter hoogte van boring 1 was geen vervolgonderzoek benodigd.

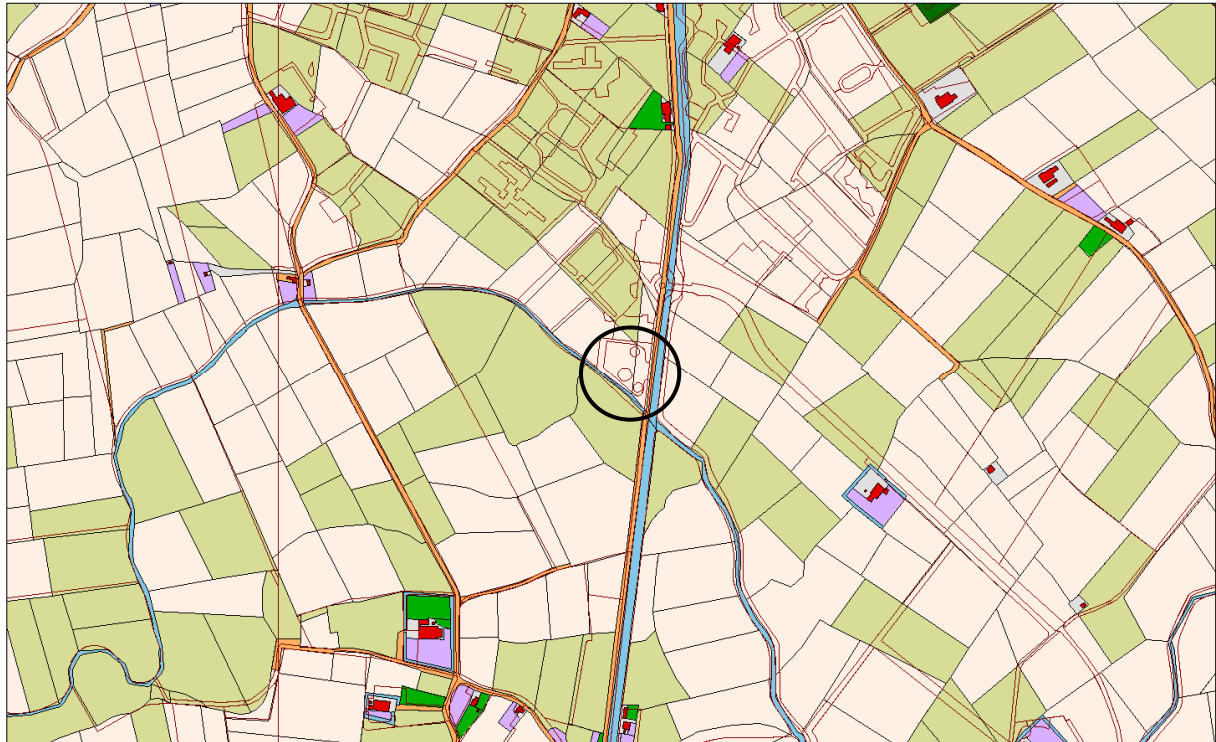
Op de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente Eemsmond (Libau, 2015) is te zien dat in het plangebied een hoge verwachting (lichtroze) op de aanwezigheid van archeologische resten aan de orde is. Dit met uitzondering van het eindpunt van het tracé van de rioolwaterpersleiding. Binnen het onderzochte tracé is een lage verwachting (lichtgroen) aan de orde.

Figuur 3: Plangebied Havenweg 54 te Uithuizen op de Archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart van de gemeente Eemsmond (Libau, 2015). Het plangebied ligt binnen de zwarte cirkel.

Historische geografie

Op de kadastrale minuut uit 1828 (gemeente Uithuizen, blad E1) is te zien dat het plangebied destijds in gebruik was als bouwland (HisGIS; zie figuur 4). Het plangebied werd ook toen in het zuiden begrensd door het Oude Maar en in het oosten door de weg langs het Boterdiep. Het Oude Maar is waarschijnlijk afgedamd ten behoeve van het Boterdiep en de trekweg, althans er lijkt geen brug aangegeven te zijn. Bij dit punt is in ieder geval vanaf het midden van de 19de eeuw een looptil over het Boterdiep aanwezig. In het midden van de 19de eeuw bevindt zich aan de noordzijde van het plangebied een woning, het erf ervan overlapt met het plangebied (Topotijdreis). Op de topografische kaart (bonneblad) uit 1914 loopt het erf van deze woning in zuidelijke richting door tot aan het Oude Maar. In de loop van de 20ste eeuw vinden nauwelijks wijzigingen plaats aan het plangebied tot de plaatsing van een rioolwaterzuiveringsinstallatie die vanaf 1972 in topografische kaarten is weergegeven (Topotijdreis). Het terrein is sindsdien verder ingericht ten behoeve van deze functie (zie figuur 1). Het gebruik van het plangebied heeft in onbekende mate bodemverstoring tot gevolg gehad.

Figuur 4: Havenweg 54 te Uithuizen en omgeving op de kadastrale minuut uit 1828 (HisGIS). Het plangebied ligt binnen de zwarte cirkel.

Overweging en advies

Het plangebied grenst aan de oude waterloop het Oude Maar en ligt op de rand van een kwelderwal die vanaf de late ijzertijd of vroege Romeinse tijd bewoond is geraakt. Booronderzoek duidt erop dat het plangebied waarschijnlijk net buiten de kwelderwal ligt. In het plangebied bestaat kans op archeologische resten samenhangend met het gebruik van het Oude Maar en bewoning op de (nabijgelegen) kwelderwal uit de perioden late ijzertijd tot en met middeleeuwen. De kans op bewoningsresten uit de nieuwe tijd wordt klein geacht, pas in de 19de eeuw is, net buiten het plangebied, een woning aanwezig.

Aan de noordoostzijde van het plangebied zal grond in depot worden gezet die uiteindelijk verspreid wordt opgebracht over een groot deel van het plangebied. Bodemingrepen zijn hierbij niet aan de orde. Ter plaatse van de twee depots zal door toegenomen druk van het gewicht van de grond zetting kunnen optreden. De exacte mate daarvan is onbekend. Aangezien de opgebrachte laag circa 0,5 m dik is zal het om een beperkte zetting gaan. In het plangebied is een bouwvoor aanwezig die plaatselijk circa 70 cm dik is. Deze vormt waarschijnlijk een afdoende bescherming voor eventueel aanwezige archeologische resten in de ondergrond. De verwachte zettingsverschijnselen spelen alleen ter plaatse van de twee depots. In de rest van het plangebied is dit niet aan de orde.

Op basis van het bovenstaande wordt archeologisch veldonderzoek niet nodig geacht. Eventueel aanwezige archeologische resten blijven in de bodem (*in situ*) behouden, de hoge verwachting zal daarom wel blijven

gehandhaafd op de archeologische beleidskaart. Bij eventuele toekomstige bodemingrepen kan daarom, afhankelijk van de ingreep, een onderzoeksplicht aan de orde zijn.

Bijlagen:

- Fysisch geografische kaart;
- Bodemkaart;
- Kaart archeologie.

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl).

Archeologische Monumentenkaart.

ARCHIS 3, Archeologisch Informatie Systeem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (www.archis.cultureelerfgoed.nl).

CWK, Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Groningen.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. 2006. Uitgeverij Nieuwland, Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. 1990. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

HisGIS, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Libau, 2015. Archeologische verwachtingskaart en beleidsadvieskaart gemeente Eemsmond.

Noordelijk Archeologisch Depot (<http://nadnuis.nl>).

Osinga, M. & Y. Boekema, 2012. *Archeologisch onderzoek persleiding Uithuizen-Uithuizermeeden. Inventariserend veldonderzoek door middel van boringen en proefsleuf*. Grontmij Archeologische Rapporten 1204.

Opentopo, recente topografische kaarten van Nederland. Bron: J.W. van Aalst (www.opentopo.nl).

PDOK, Publieke Dienstverlening Op de Kaart (www.pdok.nl).

Schroor, M., 1996. *De Atlas der Provincielanden van Groningen (1722-1736)*. REGIO-Project Uitgevers, Groningen.

Schroor, M. 1997. *De Atlas der Stadslanden van Groningen (1724-1729)*. REGIO-Project Uitgevers / Rijksarchief Groningen.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Stiboka Wageningen.

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

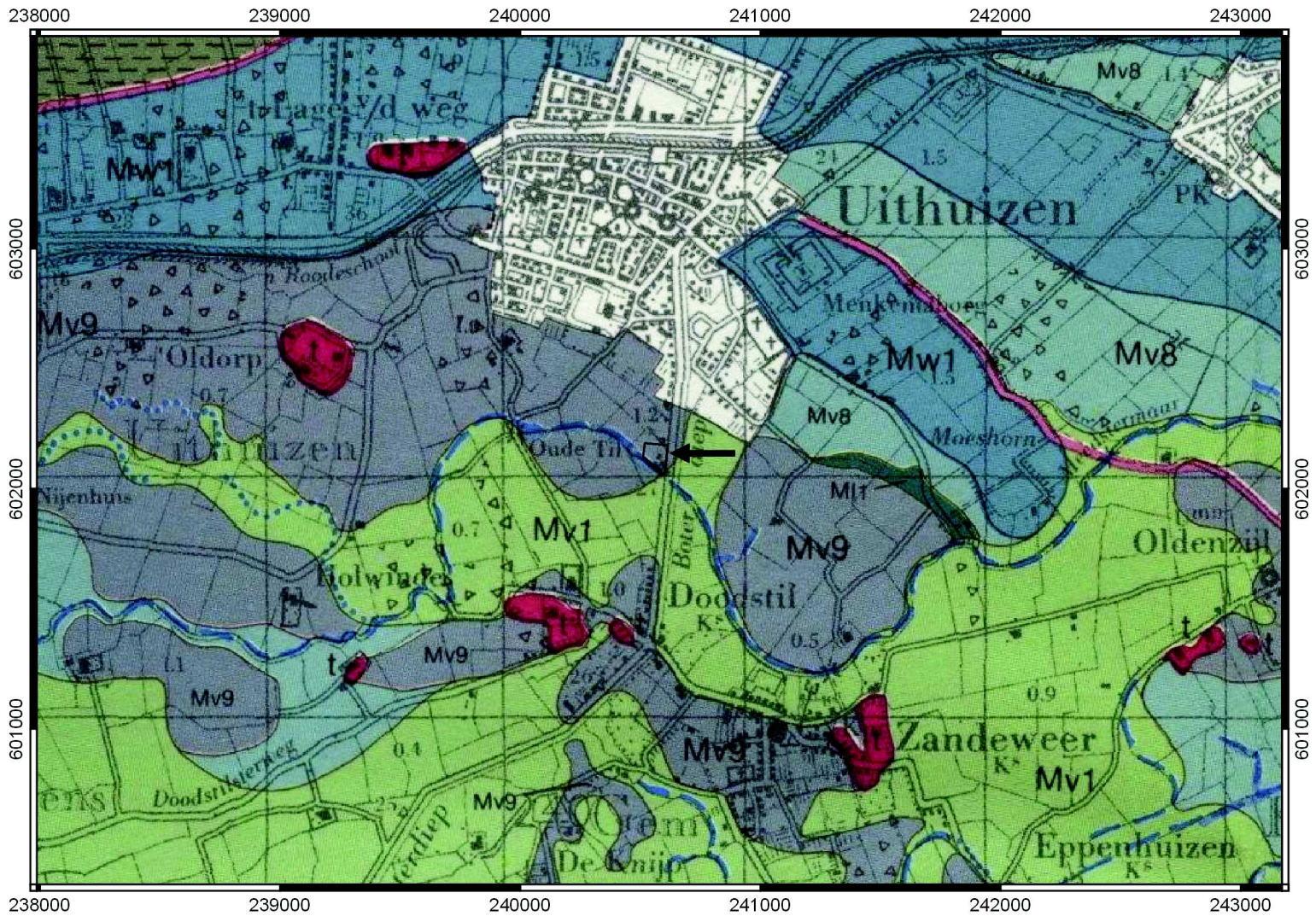
Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

Fysisch geografische kaart

Havenweg 54 te Uithuizen

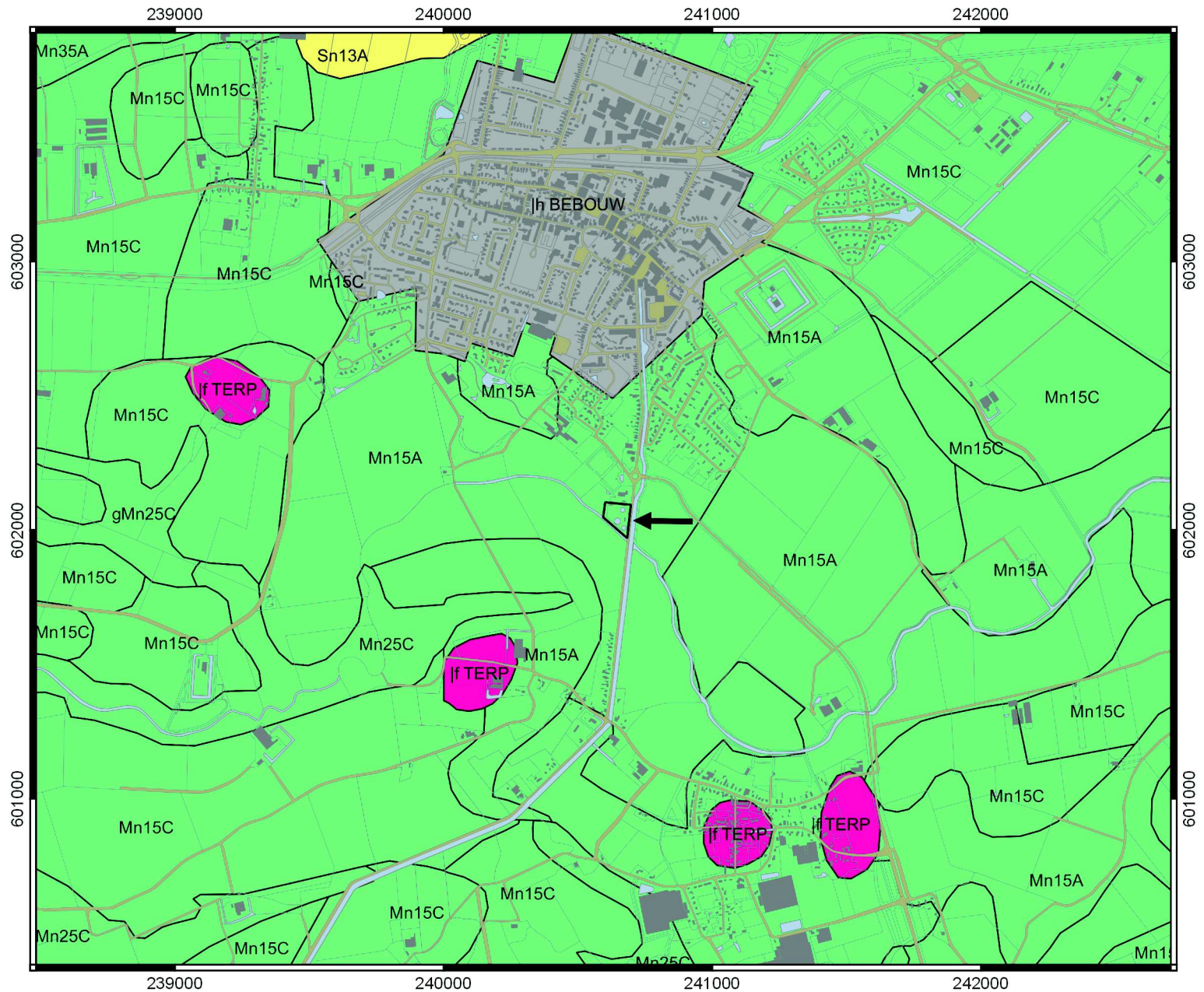
Legenda

	Plangebied - tevens aangegeven met een pijl		Mv8 - Kwelderflank
	Bebouwde kom		Mv9 - Kwelder/oeverwalachtige vlakte
	Dijk		Mw1 - Kwelderwal
	t - Wierde		Water
	MI1 - Erosielaagte		r.l. - relatief lager deel
	Mv1 - Getij-afzettingsvlakte, met kleinschalig reliëf		kruinige percelen
	Mv3 - Aanwasvlakte		

Bodemkaart

Havenweg 54 te Uithuizen

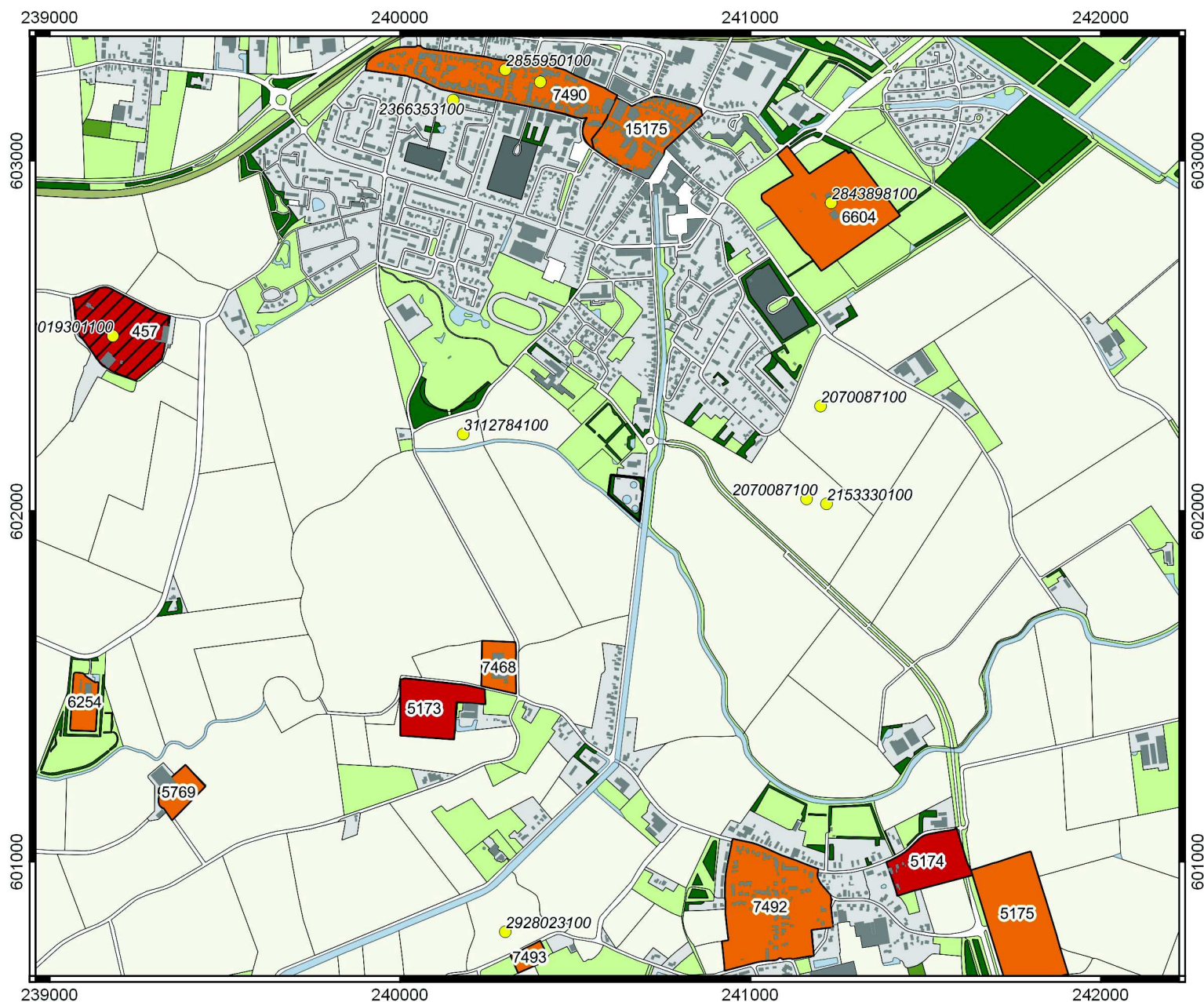
Legenda

- Plangebied - tevens aangegeven met een pijl
- Ij TERP: wierde / terp
- Ih BEBOUW: bebouwde kom
- Sn13A: Kalkhoudende vlakvaaggronden; zwak en sterk lemig, kleiig, uiterst fijn zand
- gMn25C: Knippige poldervaaggronden; zware zavel profielverloop 5
- Mn15A: Kalkrijke poldervaaggronden; lichte zavel, profielverloop 5
- Mn15C: Kalkarme poldervaaggronden; lichte zavel, profielverloop 5
- Mn25C: Kalkarme poldervaaggronden; zware zavel, profielverloop 5
- Mn35A: Kalkrijke poldervaaggronden; lichte klei, profielverloop 5

Kaart archeologie

Havenweg 54 te Uithuizen

Legenda

● Vondstlocaties

AMK-terreinen

Terrein van archeologische waarde

Terrein van hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde, rijksbeschermd

